

ПРО ЧОРНОБИЛЬ – СВІДОК

Інтерв'ю з письменником-ліквідатором
Сергієм МИРНИМ

Паталка ПОКЛАД

Ці дві книжки – документально-комічний роман "Жива сила" (підзаголовок – "Чорнобильські байки") й "Гірше радіації" (повість та оповідання) мені дали для ознайомлення на кілька тижнів, проте, проглянувши перші сторінки, я вже не могла відірватися від тексту і "проковтнула" книжки за два вихідні. Логічно прийшла думка про інтерв'ю з автором видань.

– Тож, пане Сергію, чи думали Ви тоді, влітку 1986 року, потрапивши майже в епіцентр небезпечно-екстремі – у гарячу (в прямому й переносному значенні цього слова) зону довкола збунтованого реактора та очоливши взвод чорнобильської радіаційної розвідки, – що можете самі захворіти і...?

– Розумієте, я був професіоналом – і як фізико-хімік, і як тренований офіцер запасу. За військовими правилами, котрі ми всі тоді вчили, за добу особовий склад міг одержати не більше 50 рентген (а за 3 суміжних доби – не більше 90). Та коли я потрапив у Чорнобиль, доза за ВЕСЬ ЧАС участі в ліквідації була обмежена 25 рентгенами – ПОЛОВИНОЮ максимальної ДОБОВОЇ військової. Це з одного боку. З іншого ж, – ми всі тоді багато чого не розуміли – зокрема, про радіоактивний йод при аваріях реакторів АЕС... Коротше, якогось великого страху не було. А ось відчуття небезпеки – безумовно.

– В тій ситуації, коли, з одного боку, – зірке око прискіпливих оперативників, традиційна наша настанова-субординація "я начальник – ти дурень" тощо, а з іншого боку – Дамокловим мечем реальна підступна радіація, – що було для ліквідаторів і особисто для Вас головним?

– Головним у сенсі створюваних проблем – безумовно, начальство, неперед-

бачувані дії та непродумані розпорядження колосальної системи, що була задіяна в Зоні та довкола неї для ліквідації наслідків аварії (про це, власне, моя перша чорнобильська повість "Гірше радіації"). В когось, може, було інакше – а в мене так. Бо розвідники досить добре розбиралися в радіаційній обстановці, це було для нас щось добре знайоме і загалом більш передбачуване. А стосовно "традиційності" настанови "я начальник – ти дурень"... Знаєте, це залежить від людини. Тільки людина на будь-якому місці стане поважаною своїм оточенням.

– Можна, справді, розгубитися: треба виконати громадянський і чоловічий обов'язок – якомога швидше та успішніше усунути небезпеку, спричинену тим клятим Четвертим реактором, – а водночас інстинкт самозбереження застерігає всіляко уникати "гострих моментів", не схатися на рожен, аби зберегти своє власне життя... Що спирацьовувало тут?

– Ну, знаєте, люди з ДУЖЕ гострим інстинктом самозбереження взагалі в Чорнобиль не потрапляли, – усміхається. – Завдяки чому в нас у розвідці зібралася чудова компанія. Я часто згадував слова Хемінгуей про Першу світову війну: "Чим ближче до передової, тим кращих людей я бачив"... Найгір-

шим місцем був наш табір, місце дислокації нашої військової частини – за 35 км від АЕС, тобто в глибокому радіаційному тилу. А в розвідку ж, на вищі рівні радіації, ближче до епіцентру – когось могли НЕ ПУСТИТИ З МЕТОЮ ПОКАРАЇННЯ... Стосовно Вашого запитання, то мені здається, що кожен, хто хоч трохи себе поважав, знаходив якийсь компроміс – аби і справу робити, і на рожен (хоч радіаційний, а хоч "керівний") без потреби не паражатися. Коли ж треба було вибирати... Знаєте, я спостерігав, як багато чоловіків у Чорнобилі, ствердивши себе, здобувши самоповагу і повагу товаришів у ризикованій роботі, ставали сміливішими, позбувалися страху перед системою... Не випадково Радянський Союз перестав існувати через 5 років після Чорнобиля.

– В своєму романі "Жива сила" Ви розповідаєте про будні радіаційних розвідників, їхні комічні й драматичні пригоди. Спріймати все з гумором – це Ваша природжена здатність чи мудро набута з роками броня – для захисту?

– Це наша родова риса. Ну, й відшліфована особистим життям: до Чорнобиля, наприклад, я десять років писав для напівпрофесійного театру гумору та сатири. Так що на ліквідацію наслідків потрапив добре підготовленим, – усміхається.

– Природа – і ми. Виходить, добра Природа – мстива?

– Відкрив великий секрет: їй пофіг. Природа байдужа. Безмірна в часі і в просторі. А чи знайде людина і людство загалом собі місце, комірчинку в цій неосяжній системі – це вже приватна справа виду homo sapiens.

– Один із розділів роману "Жива сила" називається "Чорнобиля не було, або Чудеса 3-го роду". Він, як на мене, якийсь занадто дражливий. Чому?

– Бо, вибачте на слові, Чорнобиль – це, справді, велетенська трагедія. І весь глобальний, справді, планетарний трагізм та драматизм цієї події я значною мірою сконцентрував саме в цьому невеличкому розділі наприкінці. Його підзаголовок, до речі, – "Замість полемічної статті". В полеміці ж можна свого роздратування не стримувати. А я, як і багато інших ветеранів Чорнобиля, роздратований масовими огидними маніпуляціями Чорнобилем – його історією, сенсом, наслідками, – тим, як на ньому наживаються різні "тилові пацюки"...

– У Ваших книжках Ви сам – за кадром, а в центрі – Ваші підлеглі, друзі. Тобто головним героєм визначена людська маса, "жива сила". Так вийшло – чи Ви так задумали?

– Мені дуже приємно це чути. Приємно, що у Вас залишилося саме таке враження. Бо насправді у книзі дуже багато якихось моїх особистих подробиць. Але я розглядав їх не як самоціль, а як спосіб через своє сприйняття показати, що ж відбувається довкола мене – і що відбувається з людиною взагалі. Це, власне, прямо заявлено майже на самому початку книги, в новелі "Головний прилад". Так що книга – розповідь типової "просунутої" людини свого часу, яка потрапила в Чорнобиль та уважно дивиться і на все навколо – і на себе саму. Для мене це був єдиний можливий і вартісний спосіб написати про Чорнобиль – важливу для цивілізації подію, свідком якої я став, – подію, за багатьма своїми параметрами це небачену людством... І вже в процесі я зрозумів, що пишу роман не про Чорнобиль, а про життя взагалі, – власне, як його по-повному розкрив та показав Чорнобиль, – про устрій світу, людини, суспільства...

Так що неважливо, як задумувалося. Головне – як вийшло, – усміхається.

– Для Вас дуже важливе плече друга. А вороги?

– Та їх у мене, мабуть, і нема. Бо конфліктні ситуації я стараюся передбачувати й запобігати їм, – а в тих, що все ж виникають, намагаюся вирішувати суціль проблеми, зберігаючи при цьому повагу до свого опонента як особистості.

– За освітою Ви хімік, а стали письменником. У Чорнобилі вели щоденник уже з певним прицілом?

– Так, коли там був час... До Чорнобиля я вже був пишучою людиною і думав, що швидко опишу те, що там побачив, відчув, пережив. Але знадобилося закінчити ще півтора університети, прожити ще пару десятиків років, розібратися у силі-силентій складних наукових і життєвих питань, – щоб оволодіти на решті своїм чорнобильським досвідом та враженнями. І написати про це просто, легко, з гумором...

– Як-не-як, а організм травмований. Чим підтримуєте форму тепер? Ваме хобі?

– Ну бачите, і Ви туди само... Скажіть, за своє життя Ви мали синці? Та й опіки, мабуть? Ну і як? Зажило? Інвалідом себе через це не вважаєте? Подібним чином організм здатен заживляти і "синці" радіаційні – причому без будь-яких наслідків для себе. Здатен навіть "переломи" заживляти – це якщо продовжувати порівнювати з механічною енергією. А дозу радіаційного опромінення в Чорнобилі я (як і більшість ліквідаторів, до речі) одержав саме таку, яка тягне на легку радіаційну травму – "синець" – і не більше. Так що моє здоров'я відповідає віковій нормі, і це абсолютно нормально та закономерно. Чим його підтримує? Помірними фізичними навантаженнями: зарядкою і холодним обливанням зранку, фізкультпаузами під час роботи, а після роботи – піною прогулянкою або поїздкою велосипедом... Це все на перший погляд маленькі, але насправді просто незамінні радості життя: процизливе щастя володіти власним тілом (а отже, і долею), хоропі думки, які в цей час самі собою приходять у голову... Що це? В лазні намагаюся щотижня понаритися з вінчиком. Випиваю нечасто і помірно, викурюю приблизно пачку цигарок... на рік. Ще дуже люблю підводне плавання з аквалангом (не люблю цього гламурного слова "дайвінг") – але останнім часом ніяк не вдається вибратися...

– Ви скептично згадуєте в романі казешу медицину, на яку "ні тоді, ні зараз падії піякої". Тобто маєте в цьому сумний досвід?

– На щастя, невеликий. Родове почуття гумору не дає мені серйозно ставитися до багатьох рекомендацій чорнобильської медицини. Це рятує, – усміхається. – А до конфліктів із власним організмом, як Ви зрозуміли, я намагаюся не допускати. Скажу більше: мене взагалі людський організм вражає як чудо досконалості й саморегулювання, я стараюся жити з ним у гармонії та одержувати від цього задоволення.

– Переможці Чорнобиля, Ваші друзі, слава Богу, живі. Ви оптимістично розповідаєте про баланс сил людського організму, його захисні ресурси, тобто даєте читачам не тільки надію, а й рецепти, головний із яких – знання: про те, що було (досвід), що важливо для всіх нас – і які з цього уроки. А хіба на чужих помилках вчать?

– Розуміє – безумовно. І в молоді раз, до речі, колосальний інтерес до Чорнобиля, до його позитивного досві-

ду, до цієї визначної події взагалі. Більше того, в молоді колосальний дефіцит героїв, переможців – людей, на позитивному досвіді яких вони могли б будувати своє життя, систему цінностей. І Чорнобиль у цьому плані – величезний резерв. Поки що, на жаль, дуже мало використаний.

– Зараз Ви – відомий і шанований експерт із катастроф, зокрема й Чорнобиля. То що ж слід робити, аби уникати цих катастроф у майбутньому?

– Якщо коротко, то треба викристалізувати й поширити позитивний досвід Чорнобиля, реальні знання про радіацію та особливості радіаційного забруднення, про реальні рівні, дози і ефекти радіації на здоров'я. Треба написати, до речі, пристойну історію Чорнобильської катастрофи. Це те, що стосується радіаційних інцидентів – аварій, катастроф, терактів.

Значно універсальнішим є інший, досить несподіваний висновок. Як свідчить досвід Чорнобиля і досвід сучасних катастроф абсолютно різного походження (наприклад, урагану "Катріна" в США), реакція нинішніх суспільств чи держав на надзвичайну подію часто така, що негативні наслідки "дій з ліквідації" дорівнюють чи навіть перевищують негативні наслідки первинної події. Безсистемні "дії з ліквідації"

можуть стати і часто стають важливим додатковим НЕГАТИВНИМ фактором аварії. Усвідомлення цього, відповідна підготовка фахівців і населення дозволила б уникнути багатьох тяжких негативних наслідків, запобігти перетворенню, "роздмухуванню" аварій чи інцидентів – у справжні катастрофи.

Взагалі, роль суспільства, "людського середовища" в сучасних катастрофах є великою мірою визначальною. Ось зовсім свіжий – трагічний і дуже красномовний – приклад: два землетруси. На Гаїті та в Чилі. На Гаїті його сила близько 7 балів, число жертв, за різними оцінками, від двохсот двадцяти до трьохсот тисяч осіб. У Чилі, за оцінками фахівців, землетрус приблизно у п'ятсот разів СИЛЬНІШИЙ (майже 9 балів), а жертв у п'ятсот разів МЕНШЕ! – всього біля півтисячі. Причина? "Чилі набагато більш організована країна, набагато більш стійка країна, в тому числі й до землетрусів – як до політичних, так і до природних" (Євгеній Бай, фахівець із Латинської Америки). Зокрема, в Чилі будували будинки не з піску й сміття, а з того і так, що і як треба для сейсмонезбезпечної місцевості. І вселенська катастрофа не відбулася. А сила землетрусу там була така, що він аж земну вісь трохи зсунув, доба на тисячну частку секунди скоротилася...

І третє – теж універсальний висновок із Чорнобиля та перших катастроф ХХІ століття. Я переконаний, що генер ЗМІ, інформаційні технології настільки ж потужні, безвідповідальні й неконтрольовані, як і ядерна промисловість на момент Чорнобиля. Треба усвідомити ту, здебільшого (чи навіть переважно) негативну, роль ЗМІ, які часто буквально з нічого іптучно створюють абсолютно реальні нещастя – задля виторгу і збільшення свого накладу чи аудиторії. Усвідомлення цього, відповідні культурні реакції та законодавче регулювання – це фактично революція в свідомості людей і суспільства, подібна до екологічної революції 1960-1980-х років (до якої, власне, і слово "екологія" знали лише фахівці). Зараз ситуація схожа, тільки мова вже йде про середовище інформаційне, яке перенасичується, стає небезпечно забрудненим.

Коротше, роботи до біса... Я не дуже драгливий у відповіді на це запитання? – іронічно.

– Звісно, ні. Продовжуємо далі: у книжці Ви говорите про істотні "дрібниці" в дослідженні Чорнобиля, яких дослідники, не знайомі з подіями особисто, не зауважують, а Ви, як безпосередній учасник ліквідації наслідків, знаєте їх. Що це за "дрібниці"?

– Та я, власне, вже дещо розповів про це. Плюс іде багато чого... Наприклад,

знання, "чуття" картини поширення забруднення після хімічної чи радіаційної аварії або передбачення реакцій людей, властей, ЗМІ... Досвід, коротше. Цього на лекції так запросто не вивчимо і через Інтернет не скачаємо...

– Вважаю, що Ваш роман "Жива сила" слід прочитати кожному українцеві. А він вийшов загалом малим тиражем – 500 примірників. Чому так?

– Бо він, по суті, ще не вийшов, – усміхається. – Це обмежене видання – препринт рукопису. Воно було розраховане на самих чорнобильців та фахівців, аби з цими знайомими людьми остаточно уточнити текст, упевнитися, що певні важливі дрібниці в ньому передані точно. Відгуки загалом схвальні, зауваження й побажання дуже корисні, – і на їхній основі я нарешті завершив роман, підготував його остаточний текст для друку. В цієї апробації був ще один, зовсім несподіваний момент: роман уже на стадії "експериментального зразка" став лауреатом конкурсу журналу "Кореспондент" на крапу українську документальну книгу. Аж страшно подумати, що буде, коли цей роман вийде накладом 1000 примірників...

– Гадаю, буде нова перемога – якої Вам щиро бажаю. А також дякую за цікаву розмову.